

Валентина Московчук,
учитель української мови та
літератури Олександрійського
навчально-виховного
комплексу

ЛІТЕРАТУРНЕ ЖИТТЯ ОЛЕКСАНДРІЙЩИНИ НА СТОРІНКАХ ЗМІ

Стаття є коротким оглядом сторінок газет, у яких містилася інформація про літературний процес на Олександрійщині з XIX століття. Згадуються В. Романов та О. Бржевський, які були першими олександрійцями, що написали художні твори.

Опублікований матеріал може зацікавити місцевих краєзнавців, вчителів філологічних спеціальностей.

Ключові слова: Олександрійщина, письменники України, газети, театр, літературні події.

Гортаючи поживтілі від часу сторінки газет, журналів, ви здійснюєте уявну мандрівку в минуле. Перед вами одні події змінюють інші, у яких висвітлюються найрізноманітніші проблеми життя людей. На сторінках часописів ми можемо знайти багато інформації про літературне життя України, прочитати статті про відомих письменників, різні літературні угруповання, організації, спілки, клуби, гуртки. Майже все відоме, досліджене. Якщо взяти невеликі міста, селища, села, там також вирує культурне життя. У ньому беруть участь люди, наділені різними талантами. Хоч вони і не визнані великими майстрами, але по собі залишили пам'ять. Що нам про них можуть розповісти засоби масової інформації?

Кожен олександрієць вам скаже, що перша згадка про поселення Усиківку датується 1746 роком. А вже через 80 років з'являться записки про Іспанію, уривки з яких будуть опубліковані на сторінках журналу

«Отечественные записки». Автором їх був контр-адмірал Володимир Павлович Романов, який народився 1796 року в дворянській сім'ї в Олександрії й проживав тут. Про це ми можемо прочитати в газеті «Ленінський прапор» від 22.12.1990 р. [1] А на шпальтах газет «Городской курьер» від 15.04.2004 р. [2], «Вільне Слово» від 19.05.2004 р. [3], «Олександрійські Відомості» від 18.01.2007 р. [4] історик, краєзнавець Надія Жахалова продовжує тему про сім'ю В. П. Романова. І ми дізнаємося, що син В. Романова, Вадим Володимирович, був письменником. У 1893 році в журналі «Русский вестник» (т. 228) була надрукована його повість «Сестра декабриста». У ній він розповів історію своєї родини. І, можливо, вперше в художньому творі згадувалися Олександрія, с. Березівка та інші географічні назви нашого краю.

Донька Володимира Павловича Романова Поліксена стала дружиною відомого вченого Сергія Соловйова. На весілля Сергій зробив Поліксені, зважаючи на її українське походження, своєрідний подарунок – написав «Очерки истории Малороссии до подчинения ее царю Алексею Михайловичу». Вони були надруковані в Санкт-Петербурзі. Щедро доля наділила талантами і їхніх дітей. Найстарший син Всеволод писав вірші, критичні нариси, його історичні повісті та романи були надзвичайно популярними серед читачів того часу. Не менш відомим був і його брат Володимир Соловйов – філософ і поет. Наймолодша донька, яку назвали на честь матері Поліксеною, теж мала неабиякий талант, була відома як поетеса з оригінальним псевдонімом Allegro. Вона вивчала літературу, гарно малювала, писала оповідання для дітей. Внук Сергій теж відомий як поет-символіст, перекладач, біограф свого дядька В. Соловйова.

До літературного життя Олександрії XIX ст. має відношення не тільки сім'я В.П. Романова, а й брат його дружини, Катерини Федорівни, Олексій Федорович Бржеський, який із родиною жив у с. Березівці життям вільного поета. Він написав близько 150 віршів, які були видані окремою книгою через 30 років після його смерті. Один із кращих віршів «Мы в жизни

разними путями» був присвячений А. Фету, з яким Бржеські товаришували. Саме в 1845 році поет Афанасій Фет перебував на військовій службі на території нашого краю і був частим гостем у Березівці. Тут проводилися вечори з музикою і танцями, велися бесіди про поезію та мистецтво.

З досліджень краєзнавців можемо зробити висновок, що в XIX ст. на Олександрійщині вже відбувався літературний процес.

Окрасою Олександрії є міський театр. Це не тільки пам'ятка архітектури нашого міста, а й сторінка історії українського театру. Якщо завітаємо до міського краєзнавчого центру ім. А. Худякової, то зможемо ознайомитися зі змістом газети «Александрійский театральный листок», яка вперше була надрукована 5 березня 1911 року. Редагував газету М. Познанський, і вона виходила від 3 до 5 разів на тиждень, але вийшло тільки п'ятнадцять номерів. З першого номера редакція газети почала друкувати короткий нарис історії театрального життя міста. У ньому писалося: «С концом восьмидесятых годов у нас связан расцвет украинского театра. Постоянным гостем был М.Л. Кропивницкий со своей труппой, в которой были такие корифеи украинского театра, как Заньковецкая, Затыркевич-Карпинская, Саксаганский, Карпенко-Карый и Карпенко-Лучицкий» [5]. Цей факт свідчив про велику любов олександрійців до театру і про те, яку роль відіграло театральне мистецтво для містян.

Ще один унікальний експонат знаходиться в музейному центрі – перша олександрійська газета «Известия Александрійского уездного Совета рабочих, крестьянских и солдатских депутатов». У перших номерах за 1919 рік розміщена інформація про роботу літературного гуртка. Отже, на початку XX ст. у місті були шанувальники художнього слова, і їх об'єднувала любов до літератури.

В Олександрії до Другої світової війни виходила районна газета «Коллективіст Олександрійщини». Перегорнувши її сторінки, отримаємо інформацію про письменників-початківців. З 1935 по 1939 рік у ній були вміщені літературні сторінки, де друкувалися твори членів літературного

гуртка, який діяв при газеті. Велика заслуга у цьому редактора В. Шокола та заввідділом робітничих кореспондентів С. Гончарова. «Як результат – упродовж першого півріччя 1936 року гурток випустив на шпальтах “Колективіста Олександрійщини” десять літературних сторінок з творчим доробком письменників-початківців. Дніпропетровський журнал “Штурм” невдовзі надрукував рецензію на ті літературні сторінки» [6].

6 грудня 1943 року Олександрія була звільнена від фашистських окупантів, а наприкінці місяця вже надрукували перші номери газети «Більшовицька правда». Поети-початківці надсилали свої твори до неї [7]. Постійні дописувачі – Н. Сімеліді, А. Семенов, А. Кліманов, О. Маковецька, С. Міркотан. Основний мотив творів – уславлення героїчного подвигу воїнів у війні, відданість Батьківщині, любов до рідної землі і ненависть до ворогів.

Міська газета стала основним осередком духовності. При ній діяв літературний гурток (1935-1939, 1954-1987 рр.), який відвідували письменники-початківці та журналісти. На засіданнях опрацьовувалася теорія літератури, відбувалися диспути про поезію, зачитувалися та рецензувалися твори. Поради були дружніми, коректними, не відбивали охоти до написання, сприяли тому, що кожен намагався удосконалити свою майстерність, адже всіх об'єднувала любов до творчості. Гортаючи сторінки міського часопису, звернемо увагу на повідомлення, яке друкувалося неодноразово: «Щотижня – у вівторок з 5 до 7 години вечора при редакції газети “Більшовицька правда” проводиться консультація для літературних початківців. Бюро літгрупи» [8].

У газеті протягом багатьох років друкували огляд віршів початківців. І це дає нам змогу ознайомитися не тільки з першими творами майбутніх визнаних майстрів слова, а й з критичними зауваженнями. Цікавою є думка про ці огляди самих початківців, які згодом стали відомими письменниками. Так Володимир Березняк на пораду одного газетяра «Ваші вірші занадто прості. Попробуйте їх ускладнити», написав вірш-відповідь «Перша спроба».

Писати треба так незрозуміло,
Шукать складні, закручені слова,
І так розташувати їх уміло,
Щоби макітрилась і голова.
І щоб і сам не зміг второпать потім,
Для кого і про що писав поет.
І щоб жінки, немовби тії злоті,
Були дорожчі бронзових монет [9].

Слід відзначити, що літератори Олександрії зверталися не тільки до ліричних творів, а й до інших. Як і твори більшості видатних письменників України, твори олександрійських митців були написані в дусі соціалістичного реалізму. А з 90-х років на сторінках газет з'явилася поезія різних видів. Можна прочитати твори громадянської, філософської, духовної, пейзажної, інтимної лірики.

На сторінках газет постійно друкували статті про письменників-ювілярів як українських, так і зарубіжних. Не оминали й обласних подій, які відбувалися в літературному житті. У червні 1958 року повідомлялося, що «вийшов у світ і надійшов у продаж літературно-художній та громадсько-політичний альманах «Степ» обласного літературного об'єднання»[10]. Газета «Більшовицька правда» анонсувала поетичні та прозові твори письменників. Крім художніх творів, були і публіцистичні та наукові, зокрема стаття кандидата філологічних наук Л.Ф. Стеценка «Громадсько-політична діяльність І.К. Тобілевича на Єлисаветградщині». А вже в грудні олександрійці прочитали про вихід збірника «Пісні, записані на Кіровоградщині», де були вміщені твори і олександрійських поетів.

Особливо хочеться звернути увагу на той факт, що в Олександрії в різні часи було багато прихильників літератури. Тому й не дивно, що в місті постійно проводилися різні заходи, пов'язані з літературою. На перших сторінках «Ленінського прапора» [11] за 1970 рік вміщені статті про учасників Тижня української літератури на Кіровоградщині, який проходив в

останні дні вересня. Гостями були члени Спілки письменників України: поет, вчений секретар комітету по Шевченківських преміях Григорій Донець (керівник групи), поет, лауреат Державної Шевченківської премії Микола Нагнибіда, поет-гуморист Валентин Лагода, прозаїк і драматург Василь Минко, поет-гуморист Володимир Іванович, артист Одеської філармонії Олександр Кищенко, кіровоградський поет Валерій Юр'єв, поет-гуморист Петро Сиволап, прозаїк Максим Пушкар. Протягом тижня делегація письменників відвідала майже кожен куточок олександрійської землі. Відбувалися зустрічі на підприємствах, шахтах, у Будинках культури, сільських клубах, бібліотеках, школах. Визначною стала подія, коли письменники відвідали Нову Прагу. Біля Будинку культури кожен посадив дубок на пам'ять про теплу зустріч із новопражцями. «Пройдуть десятиліття, виросте алея, піднімуться у височінь крилаті дуби. І вдячні новопражці в знак пам'яті встановлять біля кожного дерева меморіальні дошки, на яких буде викарбувано: “Дуб Лагоди”, “Дуб Минка”, “Дуб Нагнибіди”...» [12].

Письменники отримали пам'ятні адреси та альбоми на згадку про перебування на землі олександрійській під час Тижня української літератури на Кіровоградщині.

Навесні 1975 року було створене міське відділення товариства любителів книги, головою правління товариства був обраний М.О. Пушкар – відомий автор книг «Їх кликала совість», «В полум'ї війни». А 23 жовтня газета «Кіровоградська правда» поінформувала своїх читачів про перше свято книги, яке відбулося в Олександрії. На одному із засідань правління товариства обговорили ідею проведення свята любителів книги, вирішили запросити письменників України.

8-9 жовтня 1975 року кожен олександрієць міг долучитися до свята книги. У гості завітали депутат Верховної Ради УРСР, лауреат премії імені Т.Г. Шевченка, відомий прозаїк Павло Архипович Загребельний; поет-пісняр Дмитро Омелянович Луценко (у 1976 році став лауреатом Шевченківської премії); поет Григорій Прокопович Донець (вчений секретар Комітету з

Державних премій Української РСР імені Т.Г. Шевченка) та Олександр Олександрович Сизоненко – прозаїк, публіцист, есеїст, кіносценарист.

У Будинку культури Світлопільської шахти відбулася зустріч письменників із книголюбамі. Кожен міг придбати книги гостей і отримати на пам'ять автограф. У святі брав участь і головний режисер Кіровоградського музично-драматичного театру імені М.Л. Кропивницького, заслужений діяч мистецтв УРСР І.В. Казнадій. Учасники художньої самодіяльності і артисти з Кіровограда влаштували цікавий концерт. На багатьох підприємствах шахтарського містечка відбулися зустрічі з столичними письменниками. Вдячні олександрійці виготовили і подарували кожному письменнику альбом зі світлинами свята.

А наступного 1976 року «Кіровоградська правда» на своїх сторінках розмістила поетичний твір Д. Луценка «Олександрія» і фотопанораму центра нашого міста. Лауреат Шевченківської премії (яку отримав цього ж року) поетично змалював шахтарське місто, яке неодноразово відвідував і де його тепло приймали шанувальники. На цю поезію київський композитор Сергій Солонін (далекий родич Лесі Українки) написав музику.

Усі олександрійські газети різних років: «Вільне Слово», «Трибуна шахтаря», «Сільський вісник», «Олександрійські Відомості» містять багато цікавої інформації про письменників Олександрійщини. Це свідчить про те, що наше місто ніколи не стояло осторонь літературно-мистецького життя.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Шумов В. Друг Бестужева і Рилєєва // Ленінський прапор. – 1990. – 22 грудня.
2. Жахалова Н. Контр-адмірал, кавалер, мировий посередник // Городской курьер. – 2004. – 15 апреля.
3. Жахалова Н. Дочка контр-адмірала В. Романова – дружина С. Соловйова // Вільне Слово. – 2004. – 19 травня.

4. Жахалова Н. Романовы и Соловьевы // Олександрійські Відомості. – 2007. – 18 січня.
5. Архів Олександрійського музейного центру ім. А. Худякової. Папка «Театральний листок».
6. Задоя І. «...Сонечку мого життя». Штрихи до біографії Сергія Тасіна (Гончарова). – Одеса: Астропринт, 2020. – С.14.
7. Тасін С. Народні відгуки // Більшовицька правда. – 1944. – 5 березня.
8. Повідомлення // Більшовицька правда. – 1952. – 14 березня. – с.4.
9. Березняк В. Ріка життя. – Одеса: Друк, 2002. – С.26.
10. Альманах «Степ» // Комуністичним шляхом. – 1958. – 15 червня.
11. Щербиненко С. Свято української літератури // Ленінський прапор. – 1970. – 29 вересня.
12. Адамов Г. Урочисто і сердечно // Ленінський прапор. – 1970. – 30 вересня.

The article is a short newspaper review which contains information about literary development in Oleksandriya since the 19th century. V. Romana and O. Brzhevskiyi are mentioned as the first to write literary works.

The published material could be interesting for local historians, teacher of philological specialties.

Key words: Oleksandriya, Ukrainian writers, newspapers, theatre, literary events.